
DUMONT D'URVILLE' TENGERI UTAZÁSA.

Az ember' rendeltetései közt, a' hajósé ellenmondhatlanul egyik legnagyobb. Ez a' társaságos test' egyik első rugója 's az ember' individualismusának egyik leg-határozottabb kifejezése. Első esetben kezdete egy végtelen lépcsőkön kiterjesztett közösülésnek; másodikban egyik legbátrabb merénylete az okos lénynek, hogy mennyiben tőle függ, a' teremtés' határhoz közelítsen. A' hódoltató' föladata az, hogy a' gondviselés' végzete 's a' kor' kívánatahoz képest, romlott vagy vad népeknél a' miveltséget eltörölje vagy terjeszse; de csak bizonyos pontig. Szükség, hogy közte 's azon nemzetek közt, mellyeknek szive akar lenni, mérhetlen sorompókat ne vonjon a' természet. Szükség, hogy azon tér fölött, mellyen munkálkodik, lábait és karjait kiterjeszthesse. Nem is képzelhetjük őt másként, mint egy olly nagy család' kebelén, mellynek tagjai újra szüendők, vagy jövendője termékenyítendő; ő az érzéketlenségben elaggott nép' kiaszott ereibe egy még fiatal nemzet' tiszta és lelkes vérét oltja. Összetöri vagy újra alkotja az elnyűtt társaságok' formáját, 's ha az emberiség' irtózatossá vonaglása közt minden érdeket szembe állított, minden szenvedélyt szabad fékre eresztett, minden hiedelmet, minden nyelvet összekevert, közepette e' zűrzavarnak, mellyben az elemek közös egybeolvadás által újra születtek, fölállítja azon fénypontot, melly körül az új társaság'nak alakulni kell.

Midőn a' vad népek által megifjodott romai világ nem vala többé képes számtalan vendéginek pezsgését akadályozni, kénytelen lett kiáradni régi edényéből; a' hódoltatás' és kaland' férfiai inkább fejkön mint földön kezdenek járni. A' hadakozás már nem fizette

meg a' költséget. Ekkor a' nagy tenger felé fordulának 's azt kezdék átlépni; mert eljött volt az óra, mellyben a' gondviselésnek föl kelle lebbentenie azon fátyolt, melly a' hajdankori nemzetek előtt a' titokteljes atlantidák' szüzességét takarta. Ekkor született a' nagy, a' mostani hajókázás. Ez kezdetben mintegy metaphysicája volt a' hódoltatásnak; Caesar, Mahomet, nagy Károly láták, Gama, Columbus és Magellan sejdíték céljokat. Ki merné állítani, hogy ez utóbbiak' rendeltetése kevésbbé volt fényes, mint amazoké? Nem szükség itt képzelődést hívnunk segítségül, csak egykét szóval kell előadnunk azon erkölcsi szerepet, mellyet sorsunkban a' hajósok játszáznak, kik egyik kezökkel az emberi tudás' határit külebb vitték, másikkal az új világot mint roppant tárházat nyiták föl a' régi' kiáradásinak.

A' nagy fölfedezések' ideje elmult, legalább jelenleg; 's míg a' nap az éjszaki tenger' partjain valamely száraz földet föl nem olvaszt, addig ahhoz kell ragaszkodnunk, a' mit birunk, 's megelégednünk partok' vizsgálásával és földirói igazításokkal, melly válalatok szinte legnagyobb elméket 's bátorságot kívánnak. Ha meggondoljuk, hogy Afrikának belseje még csaknem egészen ismeretlen, 's partjai gondosan fölvéve nincsenek, átlátandjuk, mennyit kell még kifürkészni e' mérhetlen tengereken, mellyek földünk' tekéjét Behring' szorosától az éjszaki sark alatti jég-szigetekig borítják, 's ismét a' legutolsó délsarki szigettől egész Horn-fokig, mellynek föltaláltatása is csak tegnapi. Mert mi ötödfélszázad 's mintegy húsz első rangu tengeri hajósnak élte azon roppant meder' terjedelmének megmérésére 's minden zugai' kifürkészésére, melly földgolyónknak legalább harmadát elfoglalja, ha az embernek olly csekély erejével egy inkább ellenséges mint rabilag engedő elem' véseit 's a' természet' és sors' győzhetlen akadályit összehasonlítjuk?

Ez oka, hogy Magellan' követői fölfedezéseiket inkább csak sejdítették, mint szorosán meghatározták, 's csupán mult században történt, hogy a' halhatlan Cook a' Csendes-Tenger' és Australia' abroszát változhatlanul megállapította. — Neki köszönhetjük Polynesia' szigetszoportinak 's Oceania' földeinek valódi ismeretét 's a' Sandwich szigetek' fölfedeztetését. E' nagy ember' halála véget vetvén azon vállalatoknak, mellyek még kétség kívül bámulandó következményekkel koronázandók valának, kitűzött pályát hagyott más híres hajózóknak.

Dumont d'Urville utolsó azok közt, kik e' föld körüli hajózást folytatták 's egyike azoknak, kik azt legtöbb szerencsével és dicsőséggel végre hajtották. Azon kettős czállal indulván el, hogy a' földképeken elődei által tökéletlenül rajzolt partokat kiigazítsa, 's útja közben minden anyagot, melly a' tudományokra nézve kívánatos lehet, összegyűjtsön, egyszersmind azt is föl kelle keresnie, ha La Peyrouse' nevének 's hajóseregének maradt-e nyoma a' Csendes-Tenger' valamelyik partján? Reményen fölül szerencsés lón ebben d'Urville, vízirői munkái diszes helyet biztosítanak számára a' hajózás' évkönyveiben, 's azon becses fölfedezések, mellyekkel a' természethistoria' minden ágát gazdagította, hálára intik iránta a' tudós világot. Köz kedvességének bővebb czíme gyanánt említhetjük még a' gondviselés által részére fenntartott azon kegyet is, hogy La Peyrouse' emlékének ugyan azon parton adhatá meg a' vég tiszteletet, mellyen e' híres kapitány sirját találni kénytelen vala.

Kövessük tehát vizsgálódó útasokként e' nagy tengeri küldöttséget, 's a' status' hajójával kémleljünk ki egy előttünk alig ismeretes világot.

Az „*Astrolabe*“ apr. 22, 1826 ereszté szélnek vitorláit a' touloni kikötőből, 's Minorca előtt elévezvén, maj. 19 Gibraltarnál horgonyt vetett. E' város ugyan, egy világ' végére indult küldöttségre nézve csekély érdekekkel bir; de útasoktól koránt sem érdemel figyel-

metlenséget. Ki ne érezne lelkében nagy és innepélyes megindulást azon pillanatban, midőn elhagyja Hercules' oszlopit, ezen határokat, mellyeket a' természet egy világ' végére tőn, 's mellyek' lábainál a' hajdankori gőg ábrándozva állapoték meg az ismeretlen tenger előtt? Ki ne merülne gondolatokba e' két régi szárazföld, Europa és Afrika között, mellyek mintegy kölcsönös ölelésre közelednek? 'S ránk europaiakra nézve tengert változtatni nem annyi-e, mint sorsunkat változtatni? Oh! mi nem félénk a' földközi tengeren; csendesen horda az bennünket anyai keblén, 's nem is álmodók, hogy a' kebel végtelen örvényre nyilhatik meg, midőn a' nagy haza' partjait a' láthatár' szélein szegély gyanánt szemléltük. Egy fuvallat még a' hullámokra — 's többé nincs Spanyol -, nincs Francia -, nincs Olaszország! Isten hozzátok bölcsőink! Hol lesznek sírjaink?

Gibraltar és Malta, mint katonai és tengeri helyek, több pontban hasonlítanak egymáshoz. — De mielőtt a' politicának eszébe ötlött, hogy ezeknek hasonló sorsot adjon, a' természet által már ugyan azon éghajlattal, ugyan azon természet erővel valának megajándékozva. Igen ohajtandó, hogy bár ez Anglia' javára a' földközi tenger' kapui elébe állított, elmozdíthatlan két őr, helyét változtathatná, vagy egymást fölválthatná. — Politicai és természeti jelességeik' egyenlősége mellett mit sem vesztenének a' csere által, 's legalább Spanyolország nem viselné tovább azon szégyent, hogy hívatlan vendéget tartani kénytelen. — Gibraltaron tul van egy Algesiras nevű kis zugoly, mellynek futólag jó egy kis leczkét adni; mert ha lakosi nem mórok, nem arabok is, de bizonyosan orkereskedést űzők; legalább 1826-ban azok valának. Így a' tengeri és saléi kalózok 's az alkesirasi dugárosok könnyen jelt adhatának egymásnak a' tengerszoron által.

Most már az *Astrolabe* a' sík tengeren lebeg; im előtte nyugot-dél-nyugotra a' Salvages szigetek' egyike; kopasz sziklák, mellyeken a' hullámok megtörnek

's madarak szállanak, de mellyekre az igen csekély termés embert még nem kecsgettetett. E' puszta szigettől nem messze, 's általa mintegy előre jelentve, ködbe borúlt láthatáron keresztül látszik Teneriffa' *picje*. Noha e' pontról, mint a' Canari szigetek közt legnevezetesbről, irataikban elégszer tettek említést az Afrika' nyugoti partjait száz meg százan látogató utazók, még sem állhatunk ellent azon gyönyörnek, hogy Dumont d'Urville-t fáradságos és tudós kitérésében kövessük. Lávával, ércsalakkal borított 's vulcáni nagy kőtuskókkal meredező utakon keresztül vergődve, Lagunahoz ér az ember; elég szép város, de bús és komor; jobb napja a' régi spanyol monarchiával letünt, most elhagyott utczáit fű nőtte be. Haj! jelenleg mind a' királyság, mind a' város csak multon kesergő szegény özvegyek! — Laguna' magasán (mintegy 400 öl) nem vehetni már észre az afrikai légmérsékét; ugy tesszik, mintha Provence' és Francziaország' más déli vidékinek levegőjét színoék, 's e' csalódást a' szemünk előtt álló látmány koránt sem gyöngíti. Majd zöldelő térek, buza-, kukoricza-vetések, burgonya-ültetvények; majd olasz módra lombos levelek közt kigyózdzó szálló vesszők; imitt amott szüretelő-házikók 's mezei lakók, fölöttök, koronaként emelkedő erdők, alattok pázsitos mezők váltogatják egymást; 's e' bájos panorama egész nyugoti parton amphitheatrumként terül el. Sok gyász emlékezet van eltemetve e' kis szigetben, melly fejét az ocean fölött olly magosan hordja. Itt sírja egy szerencsétlen népnek, mellyet a' spanyol kegyetlenség e' földről örökre eltörölt. Legalább a' történet' évkönyveiben élniök kellene e' félvad guanche-oknak, kik eléggé érték a' természet' és emberiség' jogait, hogy azokat védelmezve haljanak meg.

Lagunán túl a' parton 's a' hegy' irányában haladva, Orotava városkát éri az ember, melly figyelmet érdemel fűvészkertjéért, hol legritkább növények vonják magokra a' kedvelők' és természetbuvárok' újságvágyát. Tudva van, hogy a' teneriffai sárkányvér-

fának (*dracaena draco*) roppant törzsöke csaknem egész Európában híres; Dumont d'Urville e' hir' alaposságáról maga akara meggyőződni: — e' fa' tövének kerülete nem kevesebb mint 48 láb 's magossága csaknem 75 láb; ha hozzá tudjuk azon másikat felét, mellyet 1819 a' szél lezúzott, ugy tetőtől földig bátran kikerekíthetnők a' Louvre-t, vagy a' növénykert' üvegházait, hogy ez óriási vendéget illőleg bele helyezzük. 'S ugyan, ha fölveszszük, kevesebb nyomoruság-e nagy fának mint nagy embernek lenni? Nem messze ettől van egy magasan fölnyurgult pálma, egészen karsu és egészen rugalmas; szárát száz lábnyi magasban lógázza! Szegény sárkányvérfa! — Orotavától kezdve folyton emelkedik a' hegy, 's csak a' pic' csúcsán állapodik meg. A' tenyésző természetnek minden országi, mivelte növényektől fogva egész vadakig következnek egymásra, a' hegynek mintegy 1000 ölnyi magasságaig. De itt már nem találhatik egyéb, mint kevés hangafa, balsamfű, néhány cistus-rózsa 's némelly fűnek. A' természet erőnek ez utolsó képviselői után nem mutat a' föld egyebet, mint egy lávaömléssel gátakként bevont, vagy sűrű ponczian- és obsidian-területeken összetöredezett basaltkő-halmot. Azonban épen itt kezdődik egyike a' legfölségesebb látványoknak, mellyeket a' természet az emberiségnek adott; egy óriási ábrázolat, mellyben a' teremtés' legellenkezőbb színei és elemei egyesülnek, hogy szemünket és elménket kápráztassák. Ez alig kialudt forró kemence fölött, e' füstölő hamu és tátogó torkolatok közt, a' tűznek ez elhagyott trónjain állva, mintegy uralkodik az utazó a' lábai alatt jégtenger gyanánt elterülő felhőkön, 's belőlök az Alpok' és Apalach' ködös csúcsait képzelettel kibukkanni.

Noha e' légkör 200 ölnyre van a' tenger' színe fölött, a' légmérsék itt még is kellemes, 's könnyen lehet lélekzeni; de ha az ember ez elszomorító kopsz közöket, mellyeket a' spanyolok *canadasnak* neveznek, elhagyja 's a' hegynek harmadára jut, több-

nyire rosszul éltet 's fuladozásokot tapasztal, mellyekről azonban d'Urville, 's társainak nagyobb része szerencsésen megmenekedett. A' picnek végső pártája a' *czukorsüveg*; magában ugyan nem különös magasság, de meredek falai a' följarást igen nehézzé teszik. E' kis kúp' tetejét füstlikak 's félig beomlott vulcan-kürtök koszorúzzák, mellyeknek legmélyebbike 60—80 lábnyi lehet.

Illyen Teneriffa' picje; a' földgolyónak e' csodálatos bibiresója, mellynek alakja három különböző időszakra mutat, 's mellynek, hogy tüzeit meggyujtsa és eloltsa, miután a' föld' örvényit fellegek fölibe tolta, olly sok századra volt szüksége, hogy előtte képzeletünk szinte visszaretten.

Mind azon szigetek, mellyek Afrikának délnyugoti partjai felé elszórvák, a' Zöld-Foktól egész a' Mennye-menetelig, csak visszariasztó szárazságu kiszálló helyekkel kínálkoznak. Az *Astrolabe* elevezett Santia-go és la Praya előtt, 's Guinea' partjainak közepe felé a' thermometrograph 400 zsinórnyira vagy 2000 lábnyira leeresztetvén, azt mutatta, hogy e' mélységben a' tenger' vizének melegsége csak $5^{\circ} \frac{2}{12}$, mikor fölüllete $26^{\circ} \frac{8}{12}$ volt. — Egy másik, 1000 zsinórnyira tett próbának nem lón kielégítő foganatja, a' levegőnek a' thermometrographra ható igen nagy nyomása miatt. Julius' 12-én átmenének az éjegylenlítő vonalon, 's szokások szerint a' hajóslegények nem mulaták el meginnepelni az utazásnak e' nevezetes napját, a' keresztelés' és vigalom' szertartása által, melly a' tengeren a' hajónép' nagyobb vagy kisebb mulatsági irányához képest különbözik.

Eddig — és már Afrika' hegye körül vala evezve — az *Astrolabe* egy embert sem vesztett, 's a' hajónép' egészségi állapotja még nyugtatóbb volt, mint Toulonból elindultakor; e' jóllét, melly a' küldöttséget már kezdetben kíséré, végül is megkoronázá azt; mert ha meggondoljuk, hogy a' föld körüli utazásnak terhe 's számtalan viszontagságai, az *Astrolabe*-ről,

tengeren töltött négy év alatt nyolczvan emberből csak tizenegyet ragadtak el, midőn egy angol corvette, melly Afrika' minden partjainak fölvetelére vala kiküldve, éghajlat' befolyása okozta nyavalyák által ugyan azon idő alatt 35 tiszte, két természetvizsgálót 's száznál több matrózt vesztett: meg kell vallanunk, hogy az ember' bátorsága és előlátása nem elegendő terveinek kivitelére, mellyeket egy ismeretlen akarat' határozata már előre helyben hagy, vagy visszavet.

Mint hogy az australianai földekre 's Polynesia' szigetcsoporthoz, mint az *Astrolabe'* útjának valódi céljára sietünk, sebesen megyünk el az Afrika' délnyugoti vége felé találtató csekély szigetek mellett. Vaz Márton szikláin, Sz. Háromság' és Sz. Pál' szigetein sincs valami eléggé festői, mi a' figyelmet és tudvágyat magára vonhatná. Ezek mind aszály perzselte földek, mellyeken a' kiszállást sírályoktól és hojszaktól hemzsegő szirtek gátolják. Csak György király' szigeténél kezd az ember megpihenni a' tengernek és szikláknak fárasztó egyformaságától. — Egy egészen pázsittal zöldelő 's új nemű fákkal koszoruzott föld, új világrészt látszik jelenteni. — Itt legalább a' hajó és tág kikötőt, az ember árnyékot és vizet talál. Beljebbi erdőkben az australianai növényország' királya, a' szép encalyptus, átjárhatlan mennyezetek gyanánt terjeszti ki terebélyes és sűrű ágait, 's a' földet fedő különféle füvek alatt fris és tiszta patakok' habjai csörgedeznek. Oh? mint kell akkor használni a' termékenységnek e' bokkrétáját, mellyet a' természet' az oceanak e' roppant síkján felejtett! — Az első australianaiakkal is György' szigetén találkozunk. E' szigetlakók, kik ábrázatra egészen a' Jakson-öblebeliekhez hasonlítanak, eléjük mentek a' sziget' beljébe küldött hajótiszteknek; igen szelídek és békesek e' vad emberek, de egyébiránt teljesen tudatlanok. Tenger' közepén élnek 's a' hajózásnak még csak legkisebb elemével sem birnak. Ugyan e' tehetlenségök, mellynél fogva magoknak segédforrásokat teremteni nem képe-

sek, legnyomorúbb életre kárhoztatja őket. Gyíkok 's némi növények' gyökerei teszik táplálmányuk' alapját. Az évszak' viharai ellen csupán egyetlen öltözetök van, 's e' köntös — a' kangarou' bőre, melly alig akad meg vállaikon.

A' sziget' külön részeit megvizsgálván, Port-Western felé indult az *Astrolabe*, hol a' növényország' nem kevésbé fölséges, mint György király' szigetén. Sőt Filep' szigetének több vidékén olly erdők vannak, mellyek Amerikába is beillenének.

Nov. 19. megereszté vitorláit az *Astrolabe* 's tiz napi utazás után, melly alatt Moncur' szigeteit szemrevehette, 's Jervis' öblét érinthette, megérkezett Port-Jacksonba, az új világnak e' fiatal és hatalmas fővárosába.

Alig foghatni meg, hogy Anglia, melly más nemzeteket az előhaladás' nagy útján annyira hátra hagyott, 's melly büntető rendszerét már a' mult században, midőn még a' közép kor' nyomai az európai törvényvekből el nem tűntek volt, olly roppant tervre építette, millyenről Franciaországban ekkorig csak álmodni is alig mernek — nem tudta megőrzeni emberszerető újításnak gyümöleseit 's elidegenítette jogait, mellyek az emberiség' háláján alapulának. Talán ez észrevételek, mellyek az amerikai statusok' fölszabadulása által teljesen igazoltattak, nem sokára megbizonyodhatnak New-South-Wales' fenyítő gyarmatiban, ha a' saint-jamesi cabinet nem figyel az első leczkére, melly még 1827-ben is tartott.

Az oceani új társaság' keblében némi titkos mozgás lappang, melly Anglia' gondtalan gögje alatt forr 's azt elborítással fenyegeti. E' csecsemő családban, hol egység volna a' létel' fő feltétele, két osztály van, hasonló két ollyan folyamhoz, melly egymást keresztül hasítja a' nélkül, hogy összeelegyülne: a' szabad emberek' 's a' felszabadult bűnösök' osztálya. Mind-egyik óvakodik a' másiktól 's egymás ellen gyűlölséggel és utálattal viseltetik. Egyik tiszta eredetében

büszkélkedve, minden kiváltságot, minden tekintetet magának akár tulajdonítani; másik boszankodik, hogy bűnhődése' földét, melyet töredelmes könyekkel öntözött, tőle elpörlik, 's felmentő levelét nem minden visszaemlékezés nélkül igtatják be. Nem csupán helybeli érdekeket kell itt biztosítani, politicali szükségeket kielégíteni, hanem két külön nemű elemet teljesen egybeolvasztani; egy gonosz elvet kell itt csirájában gyökerestül kiirtani, olly elvet, melly jogra egyenlő emberekből senatorokat 's rabszolgákat tenni törekszik. Több ez, mint véleményküzdés; ingerlékenység' és szembeszökő gőg' dühös harcza ez az emberi sziv' fenekén! Szóval, egy vétkes társaság, de nem minden kellem nélkül, melly miután purgatoriumát már e' világon kiállotta, magát előbbi biráinak kegyelme által e' földön üldöztetni 's istenénél kegyetlenebb ujjai által meggyaláztatni szemléli.

Fölöttébb nehéz föladat is ez ugyan azon test' két ellenkező tagja közt az egyetértésnek helyre állítása; és az anyaország, közbenjárói szerepében habozva, egész szenvedelmét és gondoskodását azon oldalra engedi hajlani, mellynek rá legkevesebb szüksége van, 's így eltér azon bámulást érdemlő czéltől, mellyet a' gyarmat' alapításakor kitűzött! Szüntelen emlékezetébe kellene hoznia azon evangeliumi parancsot, mellyből magas ihleletét merítette, 's mivel az eltévedt nyáját aklokba vissza tudá vezetni, el kellene homlokáról minden gyalázó bélyeget törölnie, 's bűnbánók és hívek iránt csak egy szeretettel viseltetni.

De Anglia e' szép munkát ügyviselőinek részrehajló vagy önkényes gondjára bizza, kik többnyire ott is, hol már csak tiszta mag van, erővel polyvát találni igyekeznek; félénk, gyáva, szokás képzette emberek, kik gondtalanságban 's részrehajlásban tespedeznek, 's kik küldetésöknek vagy meg nem felelnének, vagy rajta tul csaponganának, ha egy szűkkeblű diplomatiának engedékeny műszerei nem volnának. Azonban ezek közé nem értendők a' gyarmat' alapítói, 's megadván

ezeknek az érdemlett dícséret' méltó adóját, utódaik közt nem kell felednünk azokat, kiknek szélesen terjedő 's philosophiai nézeteik és engesztelő rendszabásaik egy szilárd, állandó 's mindenkire nézve egyenlő kormányt állítani törekedtek, 's kik egyik félnek nem adták volna kiváltság gyanánt azt, mi a' másoknak buzdítását csökkenti.

Dumont d'Urville, ki a' hajózás - és természettudományt tömérdek fontos fölfedezéssel gazdagította, a' politicával sem akart hátra maradni, 's nagy nyomosságu iratiban szintugy ítélettel mint hitelességgel bíró szemlélőként fogta fel Oceania' telepítményeinek gyarmati kormányát, 's egy takarékos, de teljes ábrázolatba szorítá össze eredetét, kifejlését 's jelen helyzetét e' roppant gyarmatoknak, mellyekben valaha talán Europa' salakja fogja a' rénynek és szabadságnak egy nagy csiráját termékenyíteni.

Mind a' tárgyak' sokasága, mind rajzolatunk' határi által korlátoltatván, csupán néhány sorral jeleljük ki New-South-Wales' történetét 1788 -tól 1826-ig, mint d'Urville' elindulta' idejéig.

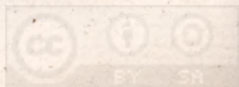
Cook kapitánynak egyik társa, tengeri hajós Banks olly kedvező szinekkel festé Botany - Bay' révpartjait 's szomszéd vidéket, hogy a' britt kormány azokat számüzöttek' helyének alkotni legott elhatározá; mert az amerikai gyarmatok lerázák a' jármot 's ez oldalról már csupán szabad emberek' és polgárok' számára vala hely. Eddig Anglia csak egy hasztalan zászlót szúra Oceania' földére, végre embereket is kezdé oda plántálni. Sir Philip Arthur vala első kormányzó, kire e' mag' növesztését bízta. Martius' 20-kán 1788 lépett ki a' legelső szállítvány Botany-Bayban, melly legfőlebb 987 személyből állott. E' számban foglaltaték 700 elítélt férfi és asszony. A' többit különféle igazgató 's hadi hatóságok és egy csapat tengeri katouaság tevék.

Első években részint az ország' elfoglalása végett meg nem kérdezett belföldiek' ellenségeskedései, ré-

szint némelly bűnhődők' rendetlenségei 's gonosz tettei, egyaránt háborgaták a' telepítést. A' vérontás' és dra-coi kegyetlenség' elkerülésére ugyan minden okosság és emberiség javalta óvások megtétettek; még is a' csecsemő társaság' megtartása végett gyakran háboru' és törvény' fegyvereit kelle annak ellenségeire emelni. — Itt is egy szép példája van még az emberi állhata-tosságnak; mert míg e' föld iránt, mellyet, hogy ter-mékeny legyen, előbb emberi izzadsággal-szükség vala itatni, szerencsés következményt lehetett nyerni, csak-nem minden reményt és bátorságot el kelle veszteni. De a' gondviselés tudja nagy esetekben öregbíteni az erőnek e' két forrását, 's minden akadály alatt egy győ-zelmet rejt el.

Látván a' gyarmat, hogy rövid időn több száz nyílik meg, mint mennyi búza-kalásza terem, az emész-tők' számának a' még csak próba gyanánti aratás' gyen-geségéhez mérsékléséről kezdte gondoskodni. Fölha-gyott hát mind ez éheseknek egy helyre szorításával; három tagba szakadt, 's három külön vidéken telepe-dett meg.

Igy kezdődének Sydney, Port-Jackson és Norfolk. 1796 a' gyarmat' népsége négy ezer nyolcz száz negy-ven nyolcz lelket tett. Előbbi években szűk termés és éghajlat' mostohasága sok embert elhordott; de utóbb a' mindennemű élelemszerek, 's az Angliából időnként érkezett gabona- és állatszallítmányok megsokasíták a' létezés' és termesztés' kútfejeit, 's így a' minden-napi élelemmód is jobbulni kezdett. Nem csak a' föl-dek mivelteének europailag, hanem házak, utcák, városok is a' szerint építetének. Kivéve a' vétekben elvadult gonosztevőket, kiknek börtönök építettek, mindenki hévvel pecsételé meg új hona' talpköveit szám-űzetése' földén, kiki megtelepedék házában 's re-keszeibe zárkozék. A' hatalomnak vala már lakhelye; a' hitnek temploma. Így munkálkodának a' polgáriso-dáson olly emberek, kiket az a' maga kebléből kita-szított.

Azonban Maquarie ezredes' sáfársága alatt volt az, hogy New-South-Wales a' haladásnak e' dicső pályájára lépett, mellyet ugyan el nem hagyott, de rajta többé nem megyen ugy előre, mint a' híres kormányzó alatt. Midőn 1817 a' bölc's Macquarie-t egy cabineti cselszövény Angliába visszaszólítá, az oceani telepítvényekben húsz ezer háromszáz huszon nyolcz lélek számláltatott, imígy felosztva: tizenhat ezer hatszáz hatvannégy New-South-Walesben, három ezer száz tizenégy Van-Diemen' földén, és ötszáz ötven New-Castleben, Port-Jacksontól éjszak felé. Ez egész számnak mintegy fele a' szabad népet 's a' new-south-walesi ezredet tette, a' többi bűnhödők'ből állott.

Talán, ha a' gyarmat újra fölszámláltatnék, e' száma két annyira ütne. Egyébiránt hol kell e' szaporodásra nagyobb bizonyosság a' fiatal társaság' hatalmas erőlködéseinél, melly bölc'sójét már kora növekedése alatt összetörvén, az erő' és élet' elemeit maga gyöngítése nélkül megszthatja.

Miután azon angol családról, melly New-South-Walest a' bennszülöttek' rovására népesíti, némi fölvilágítást adtunk, figyelmünknek legalább egy részét ez utóbbiaknak szentelni kötelességnek tekintjük.

Dumont d'Urville, hogy az australian emberfajnak valóságos ábrázatját előnkbe rajzolhassa, nem csak azon nyomoru népek közt kereste azt, melly ma az angol telepítvények' küszöbei körül senyved; hanem előbb akarta azt feltalálni, mint az európaiak' érintése született eredetiségökből valamit elvett, 's e' végett Collins' és Barrington' becses jelentéseik után egész azon napig visszament, mellyen az angolok' és Oceania' vad fiai egymást legelőször látták.

Az australianak általában nem legtökéletesb fajtát teszik az emberi nemnek; különösen a' Botany-Bayben lakók apró és nyomoru termetűek: alakjuk, bár hibátlan, minden kecs és csin nélkül szükölködik. A' testbeli közepszerűségnek ez igazságos felosztása meggátolja azt is, hogy néhány egyes a' nagyobb szám' je-

lességiért lakoljon. Nem találhatni ugyan köztök academiái derekakat, mellyeken a' körvonalok' tisztaságát 's a' rajz' összeállítását csodálhatnók; de púposhátuakra 's görbe lábúakra sem fogunk nálok akadni.

Valamint tökélyhez nem igen közelítnék e' nép' erkölcsi és értelmi tehetségei, úgy azon részök is, melly ezeknek takarója vagy tükre gyanánt szolgál, nem legszebb, nem leggyönyörűbb. Az arcot értem, mellyen a' vadnak ocsmány kacérsága még inkább neveli a' természet' keserű gúnyát. Nem elég, hogy bőrök fekete, orrok lapos, szájok irtóztató nagy, 's állkapczáik úgy kiállanak, mint orang-outangéi; hanem még ezeken kívül bizonyos kenőcsmáznak, halzsírnak vagy ganéjnak, 's szemeik körül vont fejér karikáknak nem szabad hibázni, ez idomtalan orrak' porcogóit keresztül kell fúrni 's mulhatlan pipereként beléjük valami csontot vagy nádat húzni.

Illyen külsejök Oceania' lakóinak, kik a' malaj-fajhoz csak fekete és sáma hajokkal 's rézszínű bőrrükkel hasonlítanak, egyébként pedig az afrikai fajtól csupán azt kölcsönzik, mi benne legrútább. Az emberi nemnek e' korcsai igen közelítenek az oktan állatokhoz, 's sziate úgy látszik, mintha a' teremő által elfelejtettek volna. Mert mit a' gondviseles tőlök kellemben és értelemben megtagadott, azt testi erőben 's hatalmas természeti ingerekben pótolta ki. — Homok- és jégsivatagin király a' kafer és esquimau. Vad homlokáról nincs egészen eltörölve az emberiség' bélyege. Nyomorú, de még is mind azon, mi környezi, uralkodik. Segéd kutfőket tud magának nyitni ott is, hol ollyakat a' teremő' ujjá nem hagyott. Meg tudja győzni a' rettenetes vad állatokat 's magához szoktatni a' taníthatókat. Bálványokat vagy durván alkotott oltárokat tisztel; hite istenek és lelkek iránt ingadozó. Lelkében van néha bizonyos fölemelkedés, melly az öröklét' képzetére vezet. Nemzetségek szerint vándorol 's vezéreknek engedelmeskedik. Szóval, találhatik nála a' társaságos alkotmánynak valami

eleme, mellynél fogva a' nagy emberi családhoz csatlakozik.

Oceania' bennszülöttei még igen távol vannak a' miveltségi állapot' ez első fokától. Még nem is ébrednek vadságokból, mert képzeletök, sincs vallásról, mi nélkül az erkölcsiség' csirája ki nem fejlődhetik.

Képzetök a' jó és rossz elvről nem igen terjeszkedik tovább testi tárgyaknál, melly elveket néha a' barom' kettős ösztöne is képes fölfedezni. Hogyan hasonlíthatnók tehát társaságos alkotmányhoz néhány nyomoru család' állapotját, mellyek csupán vérrokonokból állanak, 's itt ott elszórtan egy politicalai testnek még csak vázához sem közelítenek?

Ki egy vad népet azon alkotmányi okfők szerint akarna megítélni, mellyek mivelt nemzeteket igazgatnak, kisértetbe jöhetne, hogy a' gondviselést vádolja; mert attól számot kérhetne azon lealacsonítáért, mellyben egy egész emberfajt heverni hagy. De ha a' helyett, hogy a' természet' nyers mivében mesterség' és miveltség' nyomait keresse, inkább arra törekszik, hogy azon helyet, hol az emberiség' e' két főnnséges bélyegének századok mulva kifejlődni kell, kijeljelje; ha meggondolja, hogy a' testi teremtmény' egész növéésének előbb végre kell menni, semmint az erkölcsi lényé kezdődött; meg fogja látni a' jövendőben azon napot, mellyen a' természet, a' teremtésnek e' vak kézművese, agyagmívét az isteni értelem' ihlelő lehelete elébe állítandja.

Kétség kívül e' czélből tevő Dumont d'Urville, hogy New-South-Wales' australian népeinél voltaképeni alkotmányokat nem találván, életmódjokból mind azt, mi szabályt vagy szokást képezni látszott, kiszedte. Tehát azt látjuk, hogy e' szigetlakók, kik előtt (talán csak tetszőleg) minden istentisztelet, minden imádás idegen, egy természet fölötti hatalmat hisznek; mert (mi által a' szláv népekhez elég különösen közelítenek), rettegnek sírok' szomszédságától, rémek' jelenésétől, a' vampir' némi fajaitól, mellyek áldozatik'

vérét kiszívják; 's a' természet' vagy az élet' vészei, mennykőcsattogás vagy halálküzdés közben bizonyos énekeik 's titkos szavaik vannak, mellyeket vallásos ájtatossággal mondanak el.

New-South-Wales' bennszülöttei minden political állapoton kívül levén, épen nem ismerik a' sajátképi háborut, azonban egymás közt tartanak apró csatákat, 's barátik' vagy rokonik' temetését ütközeteknél nem kevésbbé véres játékokkal tisztelik meg. Fegyverök lándzsa, mellyet *womerra* nevü bot által hajítanak; vért, melly kéregből vagy tűzön keményített fából készül, 's a' *waddis* vagy balta, kő bárd' neve, 's a' vad hinduk' tomahawkjához hasonlít.

Mi előtt New-South-Wales' fiait elhagynók, szólnunk egy szót udvariskodásokról is, melly eredetiségben a' miénknek nem enged. Midőn az australian férfi nőt akar venni, idegen nemzetségben keresi azt 's ha föltalálta, kikémleli, midőn egyedül vagy védelem nélkül van; ekkor rá rohan, földre teríti 's baltája' csapásával megszedíti. E' különös nyilatkozás után foglyát tüskön berken keresztül vonczolja 's övéi közé érkezve, kényét tölti. Tehát mit mi irtózatot merényletnek vennénk, az australian erkölcsök szerint csak eljegyzési szertartás 's az összekelés' előjátéka.

Az *Astrolabe*' utasításában nem foglaltatott, hogy az australian Ocean' első szigeteinek fekvését valósítsa 's Új-Holland' partjait kikémlelje. Az utazás' célja a' Csendes-Tenger' közepén teendő fürkészés volt; Cook', Marion' és La Peyrouse' nyomán kelle mennie, vak történeten kívül minden kalauz nélkül. E' nagy örvényt kelle még egyszer kikutatnia, melly annyi fényes nevet, annyi bátorságot elnyelt! Így Port-Jacksonból elindultakor kezde még az *Astrolabe* igazán küldetési munkájához, pedig már eddig is gazdag vala tömördek drága anyaggal, mellyet noha csak d'Urville 's a' hajón volt természetvizsgálók' önkényes szorgalma gyűjtött, már is egy jeles tengeri út' szüleménye gyanánt lehele tekinteni.

Kevés rossz időt kivéve, Port-Jacksonból Tasman-öbölbe elég szerencsés volt az átkelés. De innen elindulta után egész a' szigetek' öbléig legbajosabb hajózása kezdődék az *Astrolabena*k azon akadályok's veszélyek közt, mellyek Új-Zeland' partjai körül mind inkább szaporodnak.

Ez alig ismert part' hosszában legjobb utat keresve, ellénszelek által szirtre hanyatva, és bátorságul sem kikötőt sem védő partot nem találva, meneketése felől többször kétségbe esék az *Astrolabe*; majd az orkán ellen küzde, elejével a' hullámokba merülten, majd minden erővel kelle visszavonulnia a' rémítő habtorlat elől. Hányszor éleszté új bátorságra a' sikertelen küzdés által teljesen eltikkadt's halálosan elcsüggedt hajónépet a' kapitány' szava! 'S ő, a' kapitány, ki már lelkében végkép lemondott, 's a' gondviseléstől többé mit sem várt, még mindig derült homlokot mutatata 's ajkai remény' szózatát hirdették. Társai 's a' veszély közé álla ő, 's ezt bátorságával eltakarta! — Oh sokkal több volt ez, mint élet és halál közti tusa; öröklét és semmiség közti küzdés volt az! A' mindenségnek e' véghatárán olly sziklákon zúzatik össze az ember, mellyek még roncsolt tetemeit sem fogadják be; senki sem hallja insége' végső kiáltását; elsülyed az elemek' ropogása 's az emberiség' néma hallgatása közben. Csak egy nyögő hang jó fel a' hullámok' fenekéről, melly La Peyrouse' nevét dördíti elébe! 'S ha a' villám' fénye a' láthatárt megvilágítván, egy távol partot mutat, ugy tetszik, mintha Marionnak 's Tasman' társainak véres árnyéki fenyegetve emelkednének fel, hogy azok felé ne közelítsünk. Oh Europa! Francziaország! Hír! ki mondandja meg ezeknek búcsútokat? ki viendi meg nevetek' 's szenvedéstek' emlékezetét? Mellyik hullám fogja holt tetemeiteket szent ereklyék gyanánt a' haza' partjaira hömpölygetni? Hol fognak nektek sírkövet emelni 's vég órátokban mi hatalmas szózat fog elöttetek az öröklétről beszélni, midőn az ég lábaitok alatt a' semmiség' örvényét nyitja meg?

De az *Astrolabenak* győzelmesen kelle kivergődnie e' rettenetes próbák közül 's teljesen végre hajtania egy legnagyobb föladatot, mellyet a' tudomány a' hajózás' mestersége elébe tűzött, 's számára nem csak az vala fenntartva, hogy nevét a' mult századéival egyaránt fontos fölfedezésekhez ragaszsa, hanem az is, hogy Cook' 's jelesebb követőinek földképeit kiegészítve vagy kiigazítva hozza vissza.

Új-Zeland' partjai *Farewell* foktól *Okahou* szigeteeskéig, roppant terjedelmökben legnagyobb gondal 's pontossággal jeleltettek ki. E' munkákon kívül számos öböl, torkolat 's védő part felől szerze az *Astrolabe* bizonyosságot, mellyeket újabb hajósok' tapasztalatlanságának kimutathata. Megállapítá több alig érintett sziget' fekvését, némelly ujakat talált fel, *Tasman'* öblét legapróbb csekélységiben is kifürkészte 's *Shouraki* öblében a' szép „*Astrolabe'* csatornájának“ fontos fölfedezésére jutott. Mind olly czímek, mellyek a' hajózás' évkönyveiből soha sem enyészendeknek el.

Tasman' öblében Adéle' szigetétől egy mérföldnél távolabb találkozott a' corvette legelőször Új-Zeland' bennszülötteivel. Kiegetett fatörzsökökben tizenkilen-czen jelenének meg, eleinte csak a' part körül tartózkodva; de d'Urville' intésére nagy bizalommal jöttek a' hajó' szélére. Más nap *Skoi-Tehai* faluból negyven fő fő bajnok kére hasonló kedvező elfogadtatást, 's ezt emberséges bánásokkal 's illedelmes viseletökkel meg is érdemelték. E' találkozások, mellyek egész Új-Zeland' partjai' hosszában szüntelen megújultak, az *Astrolabe*-ra nézve nemcsak igen érdekesek, hanem fölöttebb hasznosak is valának, mert a' vad esolnakok 's europai hajó közt csaknem szakadatlan vásár keletkezett. Egyik fél bőven hozza burgonyát és sertéseket, másik holmi késeket, ócska apróságokat 's néha tüzelő fegyvert adott. Minden csere jutalmas volt. A' zelandi csatás, ki egy puskáért 's egy fontnegyed lőporért gunyhóját, faluját, nemzetségét oda adta volna, illy

becses tárgyakért nője' becsületét is följánlá 's az udvarias matróz nem igen soká alkudozott. A' zelandi dámák részökről kendőket vivének el adott kegyeiért; szegény asszonyok, szerencsések valátok, ha egyebet nem vittetek el! szerencsések valának a' hajóslegények is, ha szerelmes ölelkezéseik után még hallhatták, hogy órájok' verése szívökét fölül élte. Ez apró csínyokon kívül minden a' legnagyobb igazsággal végződött, minden érdek, minden vágy teljesen kielégítetett. Itt a' harcz vette ki dézmáját, amott az asztal, még tovább a' szerelem. Szóval, ki hinné, hogy ez Ocean közepetti vásáron is voltak a' király' gyűjteményének kerítői, kik szemmel tartva a' természethistoria' érdekeit, reszkettek örömben, ha a' zelandiaktól egy fegyvert vagy bútort megszerezhettek, és egy hadvezér' (moko mokaï) egyiptomi múmiaként jól megtartott fejét beburkolhatták?

Az új-zelandi műszorgalomnak itt szerzett példányai a' caeni, 's Párizsban a' királykerti museum' teremeiben vannak letéve.

France littéraire, 1834. I és III.

JAKAB ISTVÁN,
m. tud. társ. I. tag.

A' MOSZKA LITERATURA' JELEN ÁLLAPOTJA.

Az a' tudósítás, mellyet itt tisztelt olvasóimmal közlök, egy lelkes orosz dámának levele valamely — hihetőleg genfi — tudóshoz; 's ez előtt öt évvel a' „Bibliothèque universelle“ egyik füzetében jelent meg. Azonban az, olly helyes felfogást árul el, 's a' nyelv' értőitől *) származó, kivált egész egy korra kiterjedő

*) Illyet közlöttem 1828-ban a' Tud. Gyűjt.' X-d. kötetben. Az tekintetet vet a' régiebb moszka literaturára is, és sokban világosítja e' jelen cikkelyt; ez viszont, mint ujjabb, pótolja amazt. T. F.